

OSMANLI'DAN TÜRKİYE'YE GEÇİŞ SÜRECİNDE MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Sabri ZENGİN*

Öz

Batı medeniyetinin ortaya çıkardığı ve her milletin kendi devletini kurması şeklinde benimsenen milliyetçilik, bu medeniyetin dayandığı seküler anlayışın bir sonucu olarak, dil, ırk ve kültür değerlerine dayandırılmış ve bu da milliyetçiliğin ırkçılığa dönüşmesine neden olmuştur. Batı medeniyetinin üstünlüğü ve emperyalist Batılı devletlerin dünya üzerindeki hâkimiyetlerini yaymak için, bu fikirden faydalanmak amacıyla yaptıkları propagandalar sonucunda, kısa zamanda bütün dünyayı etkilemiş olan bu fikirden, çok milletli bir yapıya sahip Osmanlı Devleti, olumsuz etkilenmiş ve parçalanma sürecine girmiştir. Devletin varlığını ve bütünlüğünü korumak isteyen Türk milleti, Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Turancılık gibi bütüncül politikalar üretmişse de, milliyetçi düşüncelerin etkinliği dolayısıyla, başarılı olamamıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde ırk temeline dayalı millet anlayışıyla, Türkiye topraklarını bölmek üzere işgal eden Batılılara karşı, din, vatan ve ortak tarih gibi değerler ön plana çıkartılarak, farklı ırk ve kültürlerin birlikteliğine dayalı bir millet anlayışı ortaya konulmuş ve bu birlikten doğan güçle, işgalciler ülkeden çıkarılmıştır. Ancak

* Öğr.Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, sabri.zengin@gop.edu.tr

Geliş Tarihi: 02.10.2019

Kabul tarihi: 24.10.2019

ORCID : 0000-0003-4937-3126

Cumhuriyet Döneminde Batının değerlerine dayalı bir inkılâp yapılmış ve millet de bu değerlere uygun olarak yeniden tanımlanmış, Türkiye'de yaşayan herkes Türk sayılmış ve Türkleştirme politikası uygulanmıştır. Bu durum tepkilere sebep olmuş ve Millî Mücadele Döneminde oluşan birlik ruhu zedelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Millet, Milliyetçilik, Osmanlı, Türkleştirme, Türkiye.

Developments Related to the Understanding of Nation and Nationalism in the transition Process from the Ottomans to Turkey

Abstract

Nationalism, invented by Western civilization and adopted in a form that every nation has its own state, was based on language, race and culture due to the secular understanding of this civilization, and the very same reason caused it to turn into racism. As a result of Western civilization dominance and propaganda that Western states conducted to benefit from this idea in order to spread their dominion over the world, Ottoman Empire, which consisted of multiple nations, was adversely affected from this idea affecting the whole world in a short period of time and went into the process of separation. Even though Turkish nation, who desired to protect the existence and unity of the state, produced holistic and integrative policies like Ottomanism, Pan-Islamism and Pan-Turkism, these didn't succeed due to the effects of nationalist ideas. At the time of National Struggle, a definition of nation depending on the unity of different ethnic races and cultures, with an emphasis on religion, land and shared history, was established and the invaders were pushed out of the country with the power

originating from this unity. During the Republican era, a revolution occurred based on Western values, and nation had been redefined according to these values: anybody living in Turkey was considered a Turk, and a Turkification policy was applied. This situation caused reactions and the unity, which was formed at the time of national struggle, was harmed.

Keywords: Nation, Nationalism, Ottoman, Turkification, Turkey.

Giriş

Osmanlı Devleti, insanların çoğunluğunun tarım alanlarında yaşadığı ve tarımın genel ekonomi içindeki payının oldukça yüksek olduğu bir dönemde kurulmuş ve devlet düzeni belirlenirken, bu durum göz önünde bulundurulmuş, insanların ilişkileri ve ihtiyaçları dikkate alınarak bir düzen kurulmuştu¹. Bu dönemde aynı zamanda insanlar, dini değerlerin tesiri altında ve din adamlarının önderliğinde hayatlarını sürdürüyordu. Osmanlılar, bu gerçeği de dikkate alarak, devlet nizamını İslâm dininin temel prensiplerine dayandırarak kurduğu gibi diğer din mensuplarını da millet sistemi adını verdiği bir düzenle, dinlerine göre ayırıp; kendi içinde kendi dini hukukunu uygulama hakkı tanıyarak ve din adamları vasıtasıyla yönetmişti². Böylece insanların beklentileri önemli ölçüde karşılandıği için, uzun asırlar boyunca, çeşitli din

¹ Osmanlı Devlet düzeninde tarımın yeri ve önemi ile ilgili olarak Halil İnalcık'ın "Köy, Köylü ve İmparatorluk" başlıklı incelemesine bakılabilir (İnalcık, 1993: 1 vd).

² Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısı ve dayandığı temeller ile ilgili olarak bkz: (Aydın, 1994: 375 vd.)

mensupları ve farklı kültüre sahip insan toplulukları, “Osmanlı barışı” adı verilen bir düzende bir arada yaşayabilmişlerdir.

Uzunca bir zaman devam eden Osmanlı yönetimi, zamanla kendi içinde yozlaşmış devlet nizamının temelini oluşturan değerleri uygulamadaki başarısı azaldıkça, yönettiği toplumlardaki memnuniyet de zayıflamaya başlamıştır. Kendi içinde bunlar olurken, eş zamanlı olarak, dünyada önemli gelişmeler olmuş, bu gelişmeler de Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumada ortaya çıkan zorlukları artırmıştır. Avrupa'da Coğrafi Keşiflerle başlayan sömürgecilikle birlikte bir zenginleşme başlamış, bununla birlikte ilmi ve teknik alanlarda da önemli gelişmeler olmuştur. İلمي ve teknik alanda meydana gelen gelişmeler, sanayi devrimini netice vermiş; insanlık tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru geçmeye başlamış, nüfus da tarım alanlarından şehirlere kaymaya başlamıştır. Bu gelişmeler, aynı zamanda bir sekülerleşme başlatmış ve insanlar, kendilerini dinleriyle tanımlamak ve ifade etmek yerine, milliyetleriyle ifade etmeye başlamışlardır. Bu da Haçlı Seferlerinden sonra milli devletlerin kurulmasıyla başlayan siyasal milliyetçilik düşüncesinin yayılmasında etkili olmuştur. Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik fikri zamanla dünyanın başka bölgelerine de yayılmıştır. Bunda Batılı devletlerin çabaları da önemlidir. Çünkü Batılı devletler, gelişen ekonomilerine ham madde kaynakları bulmak ve yeni pazarlar elde etmek için dünyaya yayılmak isterken, kendi medeniyet ikliminde ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesini yaymaya ve bundan emperyalist amaçlarına ulaşmak için yararlanmaya çalışacaklardır.

Osmanlı Devleti'nde sanayileşme olmadığı için sanayi toplumuna geçiş de olmamış ve tabii olarak sanayi toplumunun özellikleri de ortaya çıkmamıştır (Uslu, 1998: 89). Ancak Batılı devletler, gerek geçmişten gelen husumet duygusuyla ve gerekse stratejik ve ekonomik önemi dolayısıyla, kendisi için oldukça önemli olan Osmanlı topraklarını ele geçirmek için, kendi medeniyet dünyasında ortaya çıkan fikirleri, XIX. yüzyılın başından itibaren Osmanlı toplumlarına pompalamaya başlamıştır. Osmanlı toplumlarını ayırıştırıp kendi kontrolüne almanın en önemli aracı olarak da dil, kültür ve ırk esasına dayalı millet anlayışını yaymak olmuştur.

Bilimsel, teknik ve ekonomik üstünlüğe sahip Batı medeniyetinin oluşturduğu baskı karşısında, yönettiği toplumlara bir arada tutarak varlığını korumak isteyen Osmanlı Devleti, Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük-Turancılık gibi bütünleştirici yeni değerler üretmişse de, bu değerler ilgili toplumlara mal olmamış ve milliyetçi düşüncenin önlenemez etkinliği dolayısıyla da başarılı olamamıştır. Eski imparatorlukların tarihe karıştığı I. Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı Devleti de parçalanmış ve Batılılarla mücadele edilerek kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, millî bir devlet olarak kurulmuş ve milliyetçiliği esas alan bir siyaset takip etmiştir. Ancak hangi millet ve hangi milliyetçilik sorusu netlik kazanmamış, imparatorluk mirasçısı Doğulu bir toplumun Batının değerleriyle tanımlanması yüzünden, Türkiye'nin bütünlüğünü korumada sıkıntılar yaşanmıştır. Bu çalışmada millet ve milliyet kavramları ile buna dayalı olarak gelişen siyasi ve kültürel değişimler ve bunların ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

1. Millet ve Milliyetçilik Kavramları

Arapça asıllı olan millet kelimesi, önceleri bütün Müslümanlar topluluğunu ifade edecek şekilde “*Millet-i İslâmiye*” olarak kullanılırken; günümüzde Fransızca “*nation*” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Nation asıl itibarıyla aynı kökten, aynı soydan gelme demektir; fakat zamanla değişik anlamlar kazanmış, aynı soydan gelen insan topluluğu demek olan ırktan ayrılmıştır. Millet kelimesi yerine dilimizde zaman zaman “*Ulus*” kelimesi de kullanılmıştır, ancak bu kelime millet kavramının ifade ettiği manayı karşılamaktan uzaktır (Eroğlu, 1992: 333-335).

Kavramsal anlamıyla *milleti*, basit olarak ortak özellikleri ile başka milletlerden ayrılan insan topluluğu olarak tanımlamak mümkündür. Bu ortak özellikler dil, din, vatan, kültür, soy, ortak geçmiş, siyasî birlik gibi değerler olabilir (Özkırımlı, 2008: 285). Bunlardan hangilerinin esas alınacağına, kendisini tanımlayan topluluk karar verecektir³. Ancak aydınlanma çağından itibaren Batı medeniyetinde, milletin belirlenmesinde *dil, soy ve kültür* değerleri ön plana çıkarılmıştır. Çünkü aydınlanma çağından itibaren Batıda seküler düşünce hâkim olmuş; bunun etkisiyle de *milleti* belirlemede din ve dini çağrıştıran manevî değerler devre dışı bırakılmıştır. Bu dönemde *milleti* belirlemede dilin oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tarih boyunca çeşitli sebeplerle birbirine karışan insan topluluklarının ırkını tespit etmek oldukça zordur. O halde dil, insanların hangi

³ Milleti belirlemede esas alınabilecek ortak özelliklerle ilgili tartışmalar için bkz: (Smith, 2013: 21 vd.)

ırktan olduklarının da, en önemli belirleyicisi olmaktadır. Kültürün oluşmasının ve gelecek nesillere taşınmasının da en önemli unsurunun dil olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa, dilin milleti belirlemede ne kadar önemli olduğu anlaşılmış olur⁴. *Milliyet* ise “*millete özgü olma durumu veya millî olma durumu, bağlı bulunulan millet, tabiiyet*” (Eren, II, 1988: 1026) anlamlarına gelmektedir.

Millet kavramı, benzeri olan halk ve vatandaş kavramlarından farklıdır ve karıştırılmamalıdır. *Halk* “*Aynı ülkede, bölgede vs. yaşayan insanların tamamı*” (Eren, I, 1988: 600) için kullanılan bir terimdir. *Vatandaş* ise “*Anne-babanın uyruğuna, üzerinde dünyaya gelinen ülkeye veya yasaların gerektirdiği belirli şartları taşıyıp taşımamaya bağlı olarak belirlenen ve kişilerin hangi devlet veya millete bağlı olduklarını ifade eden kimlik*” (Demir-Acar, 1997: 231, 232) için kullanılır.

Bir insan topluluğu, kendilerinin başka milletlerden farklı bir dilleri olduğunu, ayrı bir soydan geldiklerini ve kendilerine özgü bir kültürleri bulunduğunu söyleyerek, ayrı bir millet olduklarını kabul ediyor ve kendi devletleri olması gerektiğini düşünüyorlarsa, siyasî anlamda *milliyetçilik* düşüncesini benimsemişler demektir (Büyük Larousse XVI, 8185). Milliyetçilik ideolojisi “*Üyelerinin bazıları fiili ya da potansiyel bir ‘millet’ oluşturmayı düşünen bir nüfus adına özerkliğe, birliğe ve kimliğe ulaşmayı ve bunları korumayı amaçlayan ideolojik hareket*” olarak da tanımlanabilir (Smith, 2013: 20). Bu düşüncelerle kurulan ve sınırları içinde çoğunlukla tek bir

⁴ Milli kimliğin oluşmasında dilin önemine dair bir değerlendirme için bkz: (Dieckhoff- Jaffrelot, 2010: 16)

milletin yaşadığı devletlere *millî devlet* denir⁵. Bu devlet, yapılanmasında milletin değerlerini esas alıyor, iç ve dış siyasetini milletin değerlerine göre şekillendiriyorsa *milliyetçi devlet* olur. Bu devlet, yönetimde milletin değerlerini esas almakla birlikte, devletin sınırları içinde yaşayan ve farklı milletlerden olan insanları yok etmeye yönelik politikalar izliyor veya millete dayalı devletten aldığı gücü, başka devletlerin ve milletlerin üzerinde baskı kurmakta kullanıyorsa, o zaman *faşist devlet* olmuş olur⁶.

2. Milliyetçi Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi

Milliyetçilik, yukarıda açıkladığımız siyasî anlamıyla Avrupa'da ortaya çıkmış ve zamanla bütün dünyaya yayılmış bir kavramdır. Milliyetçiliğin ortaya çıkıp yayılmasına etki eden faktörleri şöylece sıralamak mümkündür:

- 1- Milliyetçiliğin ortaya çıkmasına etki eden ilk adım feodal düzenin yıkılması ve bir millete dayanan mutlak krallıkların kurulmasıdır.
- 2- İkinci önemli olay Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra Latincenin milletlerarası bir dil olarak kullanılmasının yavaş yavaş terk edilerek, bölgesel veya millî dillerin kullanılmasıdır. Millî dil, toplumları millî dayanışmaya ve bilinçlenmeye yöneltmiştir. Böylece

⁵ Millî devletle ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz: (Smith, 2013: 28 vd.)

⁶ Faşizmle ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz: (Bulaç, 1980: 139 vd.)

ayrı dil konuşan topluluklar birbirinden farklılaşmışlardır.

- 3- Protestanlık akımının yayılması, millî kiliselerin kurulmasına yol açmış; millî kiliselerin kurulmuş olması da Katolik kilisesinin egemenliğine son vermiş ve bu durum da millî devletlerin kurulması sürecini hızlandırmıştır.
- 4- Diğer bir gelişme ise kapitalizmin etkisi ile millî ekonomilerin oluşmasıdır. Bilhassa sömürgecilik ve emperyalizmin ortaya çıkardığı yeni ilişkiler, milliyetçi akımlar arasında rekabetin ortaya çıkmasına, dolayısıyla milliyetçiliğin gelişmesine sebep olmuştur⁷.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi milliyetçilik düşüncesi Rönesans ve Reform hareketleri ile gelişmeye başlamıştır. Bundan önceki çağlarda ise insanlar kilise önderliğinde, dinî devletlerin bünyesinde veya güçlü hanedanların kurmuş olduğu devletlerin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Hâkimiyetin sınırlarını da çoğunlukla kuvvet belirlemektedir. Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte bir taraftan demokratikleşme süreci yaşanırken, diğer taraftan da millî dillerin kullanılmasıyla birlikte, millet olma şuuru gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeleri takiben meydana gelen Fransız İhtilâlinde sonra, demokrasi ile birlikte milliyetçilik de, siyasî sistemin bir parçası olmuş ve bu akım zamanla bütün dünyayı etkilemiştir. İnsanların bir kısmının (köylüler ve köleler), üstün kabul edilen diğerleri (soylular ve ruhbanlar) tarafından yönetilmesi doğru

⁷ Daha fazla bilgi için bkz: (Eroğlu, 1992: 352 vd.; Türkdoğan, Türk, 1999: 52 vd.)

olmadığı gibi milletlerin de başka milletler tarafından yönetilmesi doğru değildir. O halde her millet kendi devletini kurmalı ve kendi kendini yönetmelidir. Önce Avrupa'da etkili olan bu akım, “*her millî topluluğun bağımsız bir devlet haline gelmesi, bunun meşru ve gerekli sayılması*” şeklinde benimsenmiş ve “*milliyetler prensibi*” dediğimiz prensibin doğmasına sebep olmuştur (Eroğlu, 1992: 351). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise savaş sonrası düzenin ve sınırların belirlenmesi ile ilgili olarak ortaya çıkan Wilson Prensiplerinin en önemli ilkesi, milliyet kavramı olmuştur. Bu anlayış, coğrafya keşiflerinden sonra başlayan klasik sömürgeciliğin sona ermesinden sonra, bütün dünyada, devletlerin yapılanmasında esas alınmıştır. Bu da büyük devletlerin müdahalesini kolaylaştırmış emperyalizmin içerik değiştirerek daha etkin hale gelmesine neden olmuştur.

3. Emperyalizm ve Milliyetçilik

Sanayi İnkılâbı'nın gerçekleştiği ve buna bağlı olarak sanayileşmiş güçlü devletlerde emperyalist eğilimlerin arttığı tarihlerde, Fransız İhtilâli olmuş ve milliyetçilik fikri ortaya çıkmıştı. Batılı devletler tabii olarak kendi medeniyetine ait fikirleri yaymak istiyordu. Bu anlayışla, milletlerin kendi devletlerini kurarak kendi geleceklerini belirlemesi gerektiğinin, en temel bir insan hakkı olarak, propagandasını yapıyorlardı. Bu propagandayı özellikle sanayileşmiş devletler yapıyordu. Çünkü siyasal milliyetçiliğin yayılması, Batılı devletlerin hammadde ve pazar bulmak için yayılmalarını kolaylaştırmaktaydı.

Bir topluluğun, millet oldukları iddiasıyla kendi devletlerini kurmak istemesi, bölgedeki hâkim devletle çatışması demektir. Bu çatışma, her şeyden önce ve herkesten çok emperyalist devletlerin işine yarayacaktır. Çünkü bu çatışmada kullanılacak silahlar, genellikle emperyalist devletler tarafından üretiliyor ve çoğu zaman gayrimeşru yollarla pazarlanıyor; dolayısıyla da oldukça pahalı olarak elde edilebiliyordu. O halde çatışma sürdükçe, emperyalist devletler silah satmaya, dünyanın en kârlı ticaretinden kâr elde etmeye devam edecek demektir. Henüz siyasi bir yapıya sahip olmayan bir topluluğun, bölgenin hâkim iktidarına karşı sürdürdüğü mücadelede, yardıma ihtiyaç duyacağı ortadadır. Böyle bir harekete, bölge dışından destek verebilecek devletin de, onlara yardım edecek güce sahip olması gerekir ki, bu devletler de ancak sanayileşmiş büyük devletlerdir. Şu halde emperyalist emellerle yayılmak arzusunda olan bir devlet, önce hedef bölgedeki toplumların milliyetçi duygularını tahrik ederek, onları harekete geçiriyor; arkasından da hem onlara silah satarak büyük bir ticaret yapıyor hem de onlara yardım etmek iddiasıyla, bölgeye yerleşiyor ve bölgeyi sömürmeye başlıyor. Bu ilişkiyi belirtmek bakımından İngilizlerin meşhur tarihçisi Arnold Toynbee'nin değerlendirmesi oldukça dikkat çekicidir: “Gerçekte, milliyetçilik Müslümanların içine düştükleri bir oyun; Müslümanların büyük bir çoğunluğu için milliyetçiliğin kaçınılmaz sonucu, Batı dünyasının proleter kalabalığı içinde erimek olacaktır” (Toynbee, 1980: 200). Batılı bir düşünürün bu değerlendirmesine paralel bir değerlendirme de Osmanlı Devleti'nin dağılma ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerinde, İslam dünyasının

yaşadığı problemlere çözüm arayışında olan Bediüzzaman'dan gelmiştir. Irkçılığa dayalı milliyetçiliği bir Frenk illeti olarak değerlendiren Bediüzzaman, Batılıların, İslam dünyasını parçalamak için, kendi içlerinde çıkan bu hastalığı, Müslümanlar arasında yaymaya çalıştığını söylemiştir (Nursi, Emirdağ-2, 1992: 163).

Batılı devletler, medeniyet ve insan hakları söylemleriyle 3. dünya ülkeleri olarak adlandırdıkları gelişmemiş ülkelerde, her türlü milliyetçi duyguyu tahrik ettiler. Bu kışkırtmalar sonucu başta Asya ve Afrika olmak üzere az gelişmiş bölgelerde bitmek bilmeyen çatışmalar meydana geldi. Batılı devletler, çoğu zaman barış getirmek iddiasıyla, her çatışmaya taraf ve müdahil oldular. Suni sebeplerle çatışma ürettiler. Bir İngiliz Misyoner-casus teşkilatı başkanı, bir İslâm ülkesinde görevlendirilmiş ajanı Hempher'e yazdığı mektubunda şöyle diyordu: “*Eğer sen, İslâm ülkelerinde, Sünni-Şîî kavgasını⁸ başlatabilirsen, Büyük Britanya'ya en büyük hizmeti yapmış olacaksın*” (Sırma, Sömürü, 1984: 78). Müdahil oldukları çatışmalardan sonra cetvelle (özellikle Kuzey Afrika'da ve Orta Doğu'da başka türlü sınır belirlemek mümkün gözükmüyordu, çünkü sınırın her iki tarafındaki insanlar da aynı millete mensuptu) suni sınırlar çizerek, küçük devletler halinde, bölgeyi parçaladılar ve büyük siyasi yapıların

⁸ Burada mezhep çatışmasından bahsedilmektedir. Bu da göstermektedir ki, emperyalist devletler, bölgenin özelliğine göre, milliyetçi duyguları tahrik ettikleri gibi mezhep ve hatta kabile ve aşiret farklılıklarını kullanarak insanları ayrıştırıp çatıştırmayı amaçlamıştır.

oluşmasını engellediler. Böylece çatışmalar da müdahaleler de devam edecekti⁹.

Batılı devletler, Osmanlı Devleti'ni parçalamak isterken de en çok milliyetçilikten yararlandılar ve Osmanlı halklarının milliyetçi duygularını kışkırttılar. Öncelikle temel insan hakları çerçevesinde, Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerin dininden ve mezhebinden olan Hıristiyanlara eşit vatandaş muamelesi yapmadığı, onların temel hak hürriyetlerine riayet etmediği suçlamasıyla ve onların haklarını korumak bahanesiyle, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmeye başladılar. Hâlbuki gayrimüslimler, Müslüman Türk devletlerinin yönetiminde, yüzyıllardır dinlerini ve kültürlerini muhafaza ederek ve gelecek nesillere aktarma hakkına sahip olarak yaşayabilmişlerdi. Buna rağmen Batılı devletler, bu durumu Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmenin, böylece baskı oluşturarak, bölge üzerinde emperyalist ideallerini gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullandılar.

4. Türkiye'de Milliyetçiliğin Tarihi Gelişimi

Siyasi bir sistem olarak milliyetçiliğin dünyada XV ve XVI. yüzyıllardan sonra ortaya çıktığını ve geliştiğini görmüştük. Bu manasıyla milliyetçilik, Türkiye'de de XIX. yüzyıldan itibaren etkili olacaktır.

Türklerin Orta Asya'da kurmuş oldukları devletlere baktığımızda, bu devletlerin millî devletlere benzediğini ve millî özellikler taşıdığını söyleyebiliriz. Mesela Göktürkler

⁹ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz: (Harrison,1991: 287, 288)

Türklerden oluşmakta, Türkçe konuşmakta ve hatta millî bir dine inanmakta idiler¹⁰. Ancak bütün bunların, bugünkü milliyetçilik anlayışı ile aynı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türkler, İslâmiyet'e girdikten sonra bu medeniyetten büyük oranda etkilenmişler ve Müslüman ortak kimliğinin içerisinde yer almışlardır. Bu dönemde Türklük ve İslâmlık o derece birbiriyle özdeşleşmiştir ki, -özellikle Batıda- zaman zaman birbirinin yerine kullanılır olmuştur (Lewis, 1996: 9-13). Özellikle Türklerin İslâm dinini benimsediği ilk yıllarda, İslâm medeniyetinin Türk kültürü üzerinde yoğun etkilerinin olduğu gözlenmektedir. Bu arada Türklerin Anadolu'ya geçerken uğradıkları ve bir müddet kaldıkları İran medeniyeti de, Türkleri fazlasıyla etkilemiştir. Öyle ki bir ara Selçuklular Farsçayı resmî dil yapmışlar, din dili, bilim dili ve dış yazışmalar dili olarak da Arapçayı kullanmışlardır (Korkmaz, 2015: 710, 711). Ancak Moğol istilasları gibi bazı etkenlerin tesiriyle, Beylikler Dönemi'nde, bir millîleşme süreci başlamış ve bu durum Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde Türkçe yeniden resmî dil yapıldığı gibi Osmanlı hanedanının soyunun Oğuz Han'a dayandığına dair eserler yazılmıştır (Lewis, 1996: 328, 329). Böylece Türk kültürü belki de erimekten ve yok olmaktan kurtarılmış; Macarlar gibi Karadeniz kuzeyinden Avrupa'ya giden Türkler, Batı medeniyeti içinde erimekle, kendi millî kimliklerinden uzaklaşırken, İslâm medeniyeti içinde kalan Türkler, millî

¹⁰ Türklerde millet ve milliyetçilik anlayışları ile ilgili olarak bkz: (Taneri, 1993: 84 vd.; Ögel, 1993: 22 vd.)

kimliklerini de muhafaza etmişlerdir (Nursi, Mektubat, 1991: 324).

Osmanlı Devleti, sisteminin temeli olan İslâm hukukuna göre bütün Müslümanları “*millet-i hâkime*” olarak tek millet sayıyor, diğer milletlere ise “*millet-i mahkûme*” diyordu (Eroğlu, 1992: 334). Devlet nezdinde bütün Müslümanlar devletin sahibi olarak eşitti. Ancak devletin kurucu unsuru Türklerdi ve resmî dil de Türkçeydi. Devletin temel kurumlarının yapılanmasında da Türk kültürü etkindi. Osmanlı yöneticileri, Türklük bilincine sahip olmakla birlikte, bu milletin değerlerini başka milletler üzerinde hâkim kılmak gibi tavırlar sergilemiyorlardı. Modern manada Osmanlı Devleti’nde milliyetçiliğin etkisinin görülmeye başlandığı dönem, Fransız İhtilâli’nden sonraki zamana rastlamaktadır.

Fransız İhtilâli’nden sonra yayılan milliyetçilik akımından ne yazık ki Osmanlı Devleti olumsuz etkilenmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti yapısı bakımından bir imparatorluktu ve sınırları içerisinde birçok millet bulunuyordu. Milliyetçilik akımından, önce Avrupa ile fiziki ve kültürel yakınlık içinde bulunan, Osmanlıların Balkan topraklarında yaşayan milletler etkilenmiştir. Milliyetçi düşüncelerle başlayan bölgedeki bağımsızlık hareketleri, Batılı devletlerin de desteği ile kısa zamanda gelişmiş ve yeni birçok bağımsız devlet kurulmuştur. İmparatorluğun sonunu hazırlayan bu amansız gelişmeler karşısında, devletin sahibi bulunan ve dolayısıyla devleti ayakta tutmakla mükellef olan Türk milleti, milliyetçi fikirlerden etkilense de, öncelikle devletin korunmasını sağlamaya yönelik bütüncül prensipleri uygulamaya

çalışmıştır. Bunların başlıcaları Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük akımlarıdır.

Osmanlıcılık, Avrupa'daki demokratik gelişmelerin etkisi ile genç Türk aydınlarının benimsediği ve uygulamaya çalıştığı bir düşüncedir. Bu akımla ulaşılmak istenen amaç, Osmanlı bütününe oluşturan milletlere, demokratik haklar vermek suretiyle, onların milliyetçi taleplerle, Osmanlıdan ayrılmalarını engellemek ve böylece Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü koruyarak, varlığının devam etmesini sağlamaktır. Bu amaçla Müslüman olsun olmasın, Türk olsun olmasın bütün Osmanlı vatandaşlarını bir millet haline getirmek istediler (Özcan, Milliyetçilik, 2005: 85). Ancak bir Osmanlı milleti oluşturma çabası başarılı olamadı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin çatısı altında yaşayan milletler, sanayileşme ve modernleşme sonucunda, şehirlerde iç içe yaşayan bir toplum haline gelemediler, buldukları bölgelerde homojen hallerini korudular (Uslu, 1998: 89, 90). Bununla birlikte, yukarıda da açıkladığımız gibi milletler, yaşadıkları topraklarda kendi devletlerini kurmak üzere o kadar bilinçlenmişler ve Batılı devletler, Osmanlı Devleti'ni parçalamak için, bu milliyetçi akımları o kadar çok desteklemişlerdir ki, Osmanlı aydınlarının ve yöneticilerinin çabası yeterli olmamıştır.

Osmanlıcılık düşüncesinin başarısızlığı ve çoğu Hıristiyan unsurların Osmanlıdan kopması; Arnavutlar ve Araplar gibi Müslüman unsurlar arasında da milliyetçilik düşüncelerinin ortaya çıkması, devletin bekasını ve bütünlüğünü korumak isteyen Osmanlı aydınları ve yöneticilerini farklı arayışlara yöneltmiştir. Namık Kemal ve Cemaleddin Afganî gibi düşünürler ve II. Abdülhamid

gibi siyasîler, hiç olmazsa Müslüman unsurların, Osmanlı çatısı altında birlikteliğinin devamını sağlamak maksadıyla, **Panislâmizm** düşüncesini savunmuşlardır (Lewis, 1996: 338 vd.)¹¹. Bu idealle Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumayı düşünen II. Abdülhamid, hedefine ulaşabilmek için, Halifelik kurumunu etkin hale getirmeye (Toynbee, 1980: 200) ve tarikatlardan yararlanmaya çalışmış, açtığı eğitim kurumları (Sırma, II. Abdülhamid, 1994: 66, 85) vasıtasıyla Müslümanlar üzerinde etkin olmak ve onları kendine bağlamak istemiştir. Ancak bu dönemde Müslümanlar cehaletten ve fakirlikten kurtulamamış; içine düştüğü çeşitli zaruretler yüzünden, hür iradesiyle hareket edemez hale gelmişti. Aynı zamanda birbirleriyle de ihtilaf¹² halinde bulunuyorlardı. Toplumun çeşitli kademelerinde etkin olan idareciler ise insanları baskı altında tutuyorlardı. Bu ağır şartlar altında Müslümanlar, kendilerini bir arada tutacak ortak manevi bağların da farkında değillerdi (Nursi, Hutbe, 2007: 536). Bütün bunlara Müslümanların birliği düşüncesinin kendilerine vereceği zararlar dolayısıyla Batılıların oluşturdukları baskılar da eklenince, Osmanlılık gibi İslâm Birliği düşüncesinin de başarılı olması mümkün olmamıştır.

Osmanlı Devleti'ni korumakla sorumlu olan Türk milletinin, başlangıçta açıkça Türkçülüğü telaffuz etmediğini söylemiştik. Çünkü Türklerin Türkçülük yapmaları, öteki milletlerin milliyetçi eğilimlerini artıracak ve bu da devletin kısa zamanda parçalanmasına neden

¹¹ Osmanlılık, İslâmcılık ve Türkçülük hakkında ayrıca bkz: (Akçura, 1991)

¹² “Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilafır”. (Nursi, Divan, 1990: 15)

olacaktır. Böyle olmakla birlikte, diğer milliyetçi akımlar gibi Türkçülük akımı da yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır.

Türkçülüğün gelişmesine etki edecek Türk tarihi ve Türk dili ile ilgili ilk araştırmalar, Avrupa'da yapılmıştır. Bu dönemde Arthur Lumley Davids, Leon Cahun ve Arminius Vambery gibi yazarlar, Avrupa'da Türk dili ve tarihi ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bunlar, özellikle İslâmlıktan önceki Türk tarihi ve dili üzerinde çalışmışlar ve Türk kültürünün ne kadar köklü olduğunu vurgulamışlardır¹³. Bu eserlerin bir kısmının bilimsel değeri olmamasına rağmen (Lewis, 1996: 343 vd.)¹⁴ Türkçeye çevrilmişler ve Türk millî bilincinin uyanmasında önemli katkılar sağlamışlardır. Bu çalışmaların da etkisiyle Türkiye'de Türkçülük düşüncesi benimsenmeye ve işlenmeye başlanmıştır. Türkiye'de Türkçülük ile ilgili çalışmalara öncülük yapan araştırmacı ve yazarların bazıları şunlardır: Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemseddin Sami ve Necip Asım (Lewis, 1996: 345).

Türkçülük akımının gelişmesine etki eden faktörleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1- Milliyetçi ayaklanmalar karşısında, Türklerin de kendi millî devletini kurma düşüncesi.

¹³ Türk milliyetçiliğinin gelişmesine etki eden çalışmalar ile ilgili olarak ayrıca bkz: (Öğün, 2000: 107 vd.)

¹⁴ Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz: (Feyzioğlu, 1987: 18)

- 2- Rusların uyguladığı Panslavizm politikası altında ezilen Türk topluluklarının, çareyi Türklerin birleşmesinde bulması¹⁵.
- 3- Avrupa’da gelişen milliyetçilik düşüncesinin, özellikle Türk tarihi ve dili üzerinde yapılan çalışmaların, Türk aydınlarını etkilemesi.
- 4- Osmanlıların yenildiği ve Müslümanların küçük düştüğü bir zamanda, bir hanedan, din veya devlete değil de, bir millete -Avrupa’dan Pasifik’e uzanan geniş topraklarda Türk milletine- dayanan yeni bir siyasal düzen kurma arayışı (Lewis, 1996: 346).

Türkçülük akımının hedefi, bütün Türkleri bir araya getirmeyi amaçlayan **Pan-Türkizm** yani Türkçedeki ifadesi ile **Turan**’dır. Böylece Osmanlı Devleti’nden kopan milletlerin yerini Türkler dolduracak ve Türk milleti yeni bir siyasî yapı ile gücünü muhafaza edecek ve varlığını koruyacaktır. Türkçülük düşüncesinin mimarlarından olan Ziya Gökalp “Turan” şiirinde bu amacı şu mısralarla ifade etmektedir:

“Vatan ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan”.

Yine “Kızıl Destan” şiirinde şu mısralar yer almaktadır:

“Düşmanın ülkesi viran olacak,

¹⁵ Başta Rusya olmak üzere, Türkler üzerinde baskı kuran emperyalist devletlerin baskısı karşısında, Türkler arasında milliyetçi düşüncenin gelişmesi hakkında ayrıca bkz: (Öğün, 2000: 116 vd.)

Türkiye büyüyüp Turan alacak” (Lewis, 1996: 348, 349).

Türkçülük düşüncesi, bilhassa II. Meşrutiyet döneminde, ittifak-ı anasır düşüncesinin gerçekleşmemesi üzerine, daha da gelişmiş ve iktidarda bulunan İttihat ve Terakki yöneticilerinin siyasî fikri olarak uygulamaya konulmuştur. Bunlardan özellikle Enver Paşa önemlidir. O, özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında Turan idealinin gerçekleşebileceğini düşünmüş ve Kafkas Cephe'sinde bizzat komutayı ele alarak, bu amaç için savaşmıştır. Ancak buradaki başarısızlıklara, diğer cephelerdeki başarısızlıklar da eklenince, Osmanlı Devleti çökmüştür (Öğün, 2000; 126, 127). Dolayısıyla bu dönemde Turan idealini gerçekleştirmek mümkün olmadığı gibi Türklerin vatanı olan Anadolu'nun işgali de önlenememiştir.

İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Türk milliyetçiliği ile ilgili Türk Ocakları gibi örgütlenmeler olmuş, Türk Yurdu gibi dergilerde Türkçülük-Turancılık çerçevesinde tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiş, bu dönemde Anadolu milliyetçilik ön plana çıkmış, Türk Ocakları kapatılmış ve Halkevleri kurulmuştur (Öğün, 2000; 128, 129).

5. Millî Mücadele Dönemi'nde Milliyetçilik

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti yıkılınca, Türklerin vatanı olan Anadolu da düşmanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu durum karşısında Türk milleti, vatansız kalmamak ve çok düşkün olduğu hürriyetini kaybetmemek için, bir mücadeleye girişmiştir

ki, bu mücadelenin adı artık “*Millî Mücadele*”dir. Çünkü esas itibarıyla bu mücadele ile kurtarılmak istenen ne devlettir ve ne de hanedan vesairesidir. Bu mücadelenin amacı “*vatanın bütünlüğünü korumak ve milletin bağımsızlığını*” sağlamaktır. Bu durumu, bu mücadele ile ilgili olarak kullanılan kelime ve kavramlarda da görebiliriz. Mücadelenin ilk safhasında kurulan derneklerin çoğu “*müdafaa-i hukuk-u milliye*” adını almış, mücadelenin amacını belirten belgeye “*Misakımillî*” denmiş, mücadelenin “*irade-i milliye*” tarafından yönetilmesi ve “*Kuvayımilliye*” tarafından yürütülmesi kararlaştırılmış, daha sonra mücadeleyi yönetecek olan meclise de “*Meclis-i Kebir-i Millî*” adı verilmiştir.

Vatan bir milletin kendi kültür ve medeniyetini yaşayarak varlığını sürdürdüğü toprak parçası olduğuna göre, bu vatanda bir millet yaşamaktadır. O halde bu millet kimlerden oluşmaktadır. Bu sorunun cevabını Erzurum Kongresi’nin birinci maddesinde bulmak mümkündür: “*Bu sahada yaşayan bütün Müslüman unsurlar birbirlerine karşı fedakârlık hisleriyle dolu ve birbirlerinin ırkî ve sosyal durumlarına saygılı öz kardeşler*” (Tansel, II, 1991: 55). Bu tanım yaklaşık olarak Osmanlı Mebusan Meclisinin aldığı Misakımillî kararlarında da benimsenmiştir: “*Din, anlayış ve amaç bakımından birleşmiş ve birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakârlık duygularıyla dolu, ırkî ve sosyal haklarıyla çevre şartlarına bütünüyle saygılı Osmanlı-İslâm çoğunluğu...*” (R. Turan, Atatürk, 1994: 130; Tansel, III, 1991: 19, 20). Burada millet, vatan birliği, din birliği, amaç birliği, tarih birliği ve siyasi birlik gibi unsurlara bina edilmiştir ve bu millete Osmanlı-İslâm milleti denmiştir.

Bu tanımlama, Türkiye'nin sosyolojik ve tarihi gerçekliğine uygundur. Çünkü Anadolu bir imparatorluk merkezi olarak, farklı ırklara ve kültürlere mensup olsalar da, yaklaşık 900 yıl, aynı dine mensup, aynı vatani ve idealleri paylaşan ve bu idealler için hayatlarını feda eden insanların, bir arada ve iç içe, bir devletin çatısı altında yaşadığı bir coğrafyadır. Dolayısıyla Anadolu'da ırk esasına dayalı bir millet birliği sağlamak hemen hemen imkânsızdır. Tanımda bu duruma vurgu yapılmış, farklı ırklardan da olsalar, ırkî ve kültürel özelliklerini korumakla birlikte, geçmişte olduğu gibi bir arada ve bir devletin çatısı altında yaşayabilecekleri belirtilmiştir. Bu tanımlama Anadolu'nun gerçekliğine uygun olduğu için de başarılı olmuştur. Bu tanımın başarısını etkileyen bir başka unsur da, bizzat milletin temsilcileri tarafından yapılmış olmasıdır. Tamamen sivil bir anlayışla bir araya gelen milletin temsilcileri, kendilerini nasıl görmek istiyorlarsa öylece tanımlamışlar ve bu tanımın etrafında bütünleşmişlerdir. Böylece emperyalist devletlerin “*Osmanlı topraklarında, Türklerin çoğunlukta olduğu yerler Türklere bırakılmalı, Türklerin çoğunlukta olmadığı yerlerde, hangi millet çoğunlukta ise onlara bağımsızlık yolu açılmalı*” (Armaoğlu, 1983: 139) demek suretiyle, ırk esasına dayanan millet anlayışı ile Türkiye topraklarını bölmek planlarına da engel olmuşlar ve Milli Mücadele'yi başarıyla tamamlamışlardır. Batılıların Lozan Konferanslarında da aynı anlayışla Türkiye topraklarını bölmek istemelerine karşılık, yukarıdaki millet tanımı üzerinde ısrarla durulmuş ve Batılılar da bu durumu kabul etmek zorunda kalmışlardır. Netice itibariyle antlaşmada,

Türkiye’de sadece gayrimüslimlerin azınlık olduğu hükmü yer almıştır.

6. Cumhuriyet Dönemi ve Milliyetçiliğin Devletin Temel İlkesi Haline Gelmesi

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, Osmanlı ortak paydası da ortadan kalkmıştır. Ayrıca Cumhuriyetin temel değerlerinden biri olarak laiklik benimsenince, din birliği de (Afetinan, Medeni, 2000: 31), ortak payda olmaktan çıkmıştır. Bu durumda millet ve milliyetçiliğe yeni yaklaşımlar getirilmesi gerekmiştir.

Diğer inkılaplarda olduğu gibi millet ve milliyetçilik konusunda da Cumhuriyetin kurucusu M. Kemal Atatürk belirleyici olmuştur. Onun siyasi düşüncelerini belirleyen temel değerler de Batı medeniyetinin seküler düşünce temeline dayalı, akılcılık ve olguculuk (pozitivizm) çerçevesinde üretilmiş fikirlerdir (Ş. Turan, 1999: 11). Bilhassa Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikirler, onu oldukça etkilemiştir (Ş. Turan, 1999: 9 vd.).

Yukarıda Fransız İhtilali’nden sonra ortaya çıkan millet anlayışının dil, ırk ve kültür ortak paydasına dayandığını belirtmiştik. Ancak Batı medeniyetinin kendi şartlarına göre belirlediği bu değerler, Anadolu’nun tarihi ve sosyolojik gerçekliğine uymuyordu. Bu yüzden Batının değerlerini benimsemiş olmasına rağmen, Ziya Gökalp

milleti din birliği, dil birliği ve ahlak birliği gibi değerler etrafında bütünleşen bir topluluk olarak tanımlamıştı¹⁶.

Müslümanların problemlerinin çözümünde geleneksel kurumların ve yöntemlerin sürdürülmesinin çare olmadığını, “*eski hal muhal ya yeni hal ya izmihlal*” (Nursi, Münazarat, 1993: 17) anlayışıyla ortaya koyan Bediüzzaman, Müslümanların birleşmesi (Nursi, Divan, 1990: 21, 59) gerektiğini söylemiş ancak bunun tek devlet çatısı altında değil İslâm Cumhuriyetleri Birliği (Nursi, Divan, 1990: 51) şeklinde olabileceğini söylemiştir. Bu cumhuriyetlere temel teşkil edecek milleti belirlemede, Türkiye örneğinden hareketle, Gökâlîp’in tanımına atıfta bulunan Bediüzzaman, din, dil ve vatan birliğinin esas alınması gerektiğini söyleyecek, bunlardan birisi noksan olsa bile milliyet bağının oluşacağını ifade ederek, ırk esasına dayalı bir tanımlamanın bölünmelere neden olacağını belirtecektir (Nursi, Mektubat, 1991: 326).

Gökâlîp’i fikirlerinin babası olarak tanımlayan Atatürk de, Türkiye’nin birliğini muhafaza edebilmek için, yeni ortak değerlere dayalı bir millet tanımlaması yapmış; ancak Gökâlîp’ten farklı ve genel pozitivist düşünce yapısına paralel olarak, din bağına yer vermemiştir. Milleti “*Dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal bir birlik*” (Afetinan, Medeni, 2000: 28) şeklinde tanımlayan Atatürk, “*Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir*”

¹⁶ “*Millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluktur. Türk köylüsü onu (dili dilime uyan, dini dinime uyan) diyerek tarif eder...*” (Gökâlîp, 1979: 22).

(Afetinan, Medeni, 2000: 28) diyerek de Türklüğü tanımlamıştır. Bu düşünce 1924 anayasasına da yansımış ve anayasanın 88. maddesinde “*Türkiye’de din ve ırk ayırd edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir*” (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>) denilmiş ve bu tanımlama, günümüze kadar varlığını korumuştur. Bu tanımda şu doğal ve tarihsel gerçeklerin etkili olduğu belirtilmiştir: Siyasî varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşe birliği, tarihî yakınlık, ahlaki yakınlık (Baykal, 1992: 326)¹⁷. Ancak Türkiye’de yaşayan insanların bir kısmının bu ortak paydalardan biri veya birkaçında buldukları söylenebilirse de tamamının bu paydaların hepsinde birleştiklerini söylemek mümkün değildir.

Tanımla ilgili en önemli problemlerden biri, din ve ırk farkı gözetilmeyen bir topluluğun, Türk olarak ifade edilmesidir. Burada aslında bir coğrafya üzerinde yaşayan ve bir devletin vatandaşları olan insanlar tarif edilmekle, Türkiyelilik tanımlanmaktadır. Din ve ırk farkı gözetmeksizin denilmekle, Türkiye halkının içinde, başka dinden ve ırktan insanların bulunduğu kabul edilmekte fakat bunların hepsine bir ırkı ifade eden, Türk adı verilmektedir¹⁸. Bu tanımın doğru olduğunu düşünenler, burada kullanılan Türk kelimesinin bir ırkı değil Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını ifade ettiğini söylemekte ve bu manadaki Türklüğün bir üst kimlik olduğunu savunmaktadırlar. Hâlbuki uygulama bunun böyle

¹⁷ Yeni Türkiye’nin dayandığı millet anlayışı ile ilgili olarak ayrıca bkz: (Afetinan, M. Kemal, 1971: 57 vd.)

¹⁸ Türk ve Türkiyeli kavramları ile ilgili bir tartışma için bkz: (Türkdoğan, Etnik, 1999: 388)

olmadığını göstermektedir. 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu'nda anadili Türkçe, Türk ırkından ve kültüründen olanlardan bahsedilmiş; bunun dışında kalanların göç ettirilmesi ve bir beldede çoğunluk oluşturmamalarına dikkat edilmesi kararlaştırılmıştır (İskân Kanunu, 1934: 782, 783, 784). Bu da göstermektedir ki, birçok konuda olduğu gibi millet tanımında da Batının dil, kültür ve ırk birliğini esas alan değerleri kabul edilmiş ve ona göre tavır belirlenmiştir.

Türkiye'de yaşayan herkesin Türk sayılmasından sonra devlet resmî olarak Türkleştirme politikası izlemeye başlamış (Türkdoğan, Etnik, 1999: 100); Türkleştirmenin de ancak Batının değerlerine sahip olmakla olabileceğine inanılmıştır (Alp, 2001: 90). Bu dönemde Batı medeniyetinden etkilenilerek bir Türk tipi belirlenmeye çalışılmış; bunun bir parçası olarak, Türklerin ırkî özellikleri, kemik yapıları ve kafatası yapılarını belirlemek üzere, 1937 yılında, Anadolu'da 64.000 kadın ve erkek üzerinde, antropometri anketi yapılmıştır (Türkdoğan, Kemalist, 1999: 332; Uslu, 1998: 140)¹⁹. Bu çalışmaların sonunda Türklerin kafatasının Fransızlarinki gibi brakisefal kafa yapısıyla aynı olduğu kanaatine varılmıştır (Uslu, 1998: 131). Bu kanaat, Mustafa Celâleddin Paşa'nın, Türklerin aslında Avrupalı sayıldığı ve Tuoro-Aryan ırkından geldiği, Türkçe ile Latince ve diğer Avrupa dilleri arasında bağlantılar bulunduğu tezlerini destekler mahiyettedir (Hanioğlu, 2012: 552). Bu düşünceler, kendilerine karşı büyük bir mücadele verdikten sonra

¹⁹ Bu çalışmalar sırasında Mimar Sinan'ın da mezarı açılmış ve kafatası ölçülmüştür (Türkdoğan, Kemalist, 1999: 89).

kurulan Cumhuriyeti, Batı medeniyetinin değerleri üzerine inşa ederken de, dayanak olmuştur. Öyle ya Türkler Batı medeniyetine ait olduğuna göre, Batılılaşmak yabancılaşmak değil, öze dönmektir (Uslu, 1998: 134).

Türkleştirme politikası, 1934 tarihinde çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu'yla farklı bir alanda uygulanmıştır. Bu kanunla özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan ve “*Türk kültürüne bağlı olmayan*”, “*anadili Türkçe olmayan*”, “*soyca Türk*” ve “*Türk ırk ve kültürlü*” olmayanların, bir beldede çoğunluk oluşturmayacak şekilde, başka bölgelere göç ettirilmesi kararlaştırılmıştır (İskân Kanunu, 1934: 782, 783, 784). Bu kanunun uygulaması olarak Tunceli, Erzincan, Bitlis, Siirt, Van, Bingöl, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Erzurum, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin ve Çoruh illerinden 5.074 hanede 25.831 nüfus, Türkiye'nin Batı bölgelerine nakledilmiştir (Sarı, 2011: 102).

Resmî olarak Türk milliyetçiliğine dayalı bir ideolojik devlet düzeni kurulmaya çalışılırken; İslâmiyet'in de Türk ırkının gelişmesini engellediği kabul edilmiştir (Hanioğlu, 2012: 554). Atatürk bu konudaki düşüncelerini şöylece ifade etmiştir:

“Türkler İslâm dinini kabul etmeden önce de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sonra, bu din, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin ve ne de diğerlerinin Türklerle birleşip bir millet oluşturmalarına etki yapmadı. Bilakis, Türk milletinin milli bağlarını gevşetti; milli duygularını, milli heyecanını uyuşturdu. Bu pek doğal idi. Çünkü Hz. Muhammed'in kurduğu dinin amacı bütün

milliyetlerin üstünde kapsamlı bir ümmet siyaseti idi” (Afetinan, Medeni, 2000: 31, 32).

Bu düşüncenin tezahürü olarak, İslâm dininin devlet kurumlarından arındırılması ile yetinilmeyip, tarikatların yasaklanması gibi uygulamalarla toplumsal alandan ve hatta ibadet diline müdahale etmek ve bazı dini kıyafetlerin giyilmesini yasaklamak gibi bireysel alandan da arındırılmasına yönelik bir laiklik anlayışı benimsenmiştir.

Bu laiklik anlayışı dış politikaya da yansımıştır. Yüzyıllardır Müslümanlara önderlik eden ve dış politikasını Müslümanların ortak menfaatlerini korumak üzerine bina eden Türk milleti, Cumhuriyet Dönemi'nde dış politikasını belirlerken, Müslümanlarla birlikte olma ve onların çıkarlarını gözetme siyasetinden vazgeçmiştir. Bu yapılırken, I. Dünya Savaşı'nda Şerif Hüseyin'in 4-5.000 kişilik bir kuvvetle başlayan ve kendisiyle sınırlı kalan isyanı, bütün Arapların destek verdiği bir isyan olarak gösterilmiş; Türklerin Batılılarla yaptığı zorlu mücadeleler sırasında, Arapların arkadan vurarak ihanet ettiği propagandasından oldukça yararlanılmıştır²⁰. Bu anlayışla hemen hemen 1980'li yıllara kadar “*ne Arabın yüzü ne Şam'ın şekeri*” denilmiş ve normal komşuluk ve ekonomik ilişkiler bile olması gereken düzeye getirilememiştir.

²⁰ Şerif Hüseyin'in başlattığı isyan ve Arapların desteği ile ilgili olarak bkz: (Özcan, Şerif Hüseyin, 2010: 585, 586). Şerif Hüseyin'in isyanı, Osmanlı Devleti'nin Süveyş Kanalı'na yönelik başlattığı harekâtın sonunda ortaya çıkan mağlubiyetten sonra başlamıştı. Mağlubiyetten sonra Cemal Paşa'nın Suriye'deki Arap siyasi ve kültürel liderlerini cezalandırması gibi eylemlerinin isyanı hızlandırdığına dair görüşler vardır. Daha fazla bilgi için bkz: (Kayalı, 2018: 203 vd.)

Türkiye Cumhuriyeti millî devlet olarak kalmamış, milliyetçiliği de siyasal sistemin temeli haline getirmiştir. Milliyetçilik devletin bir millete dayanması ve o milletin değerlerini üstün tutması olduğuna göre, burada hangi değerler üstün tutulacaktır. Uygulamaya baktığımızda devlet, Türklerin konuştuğu Türkçeyi resmi dil yapmış ve başka dillerin gelişmesine imkân vermediği gibi zaman zaman kullanılmasını da yasaklamıştır. Eğitim kurumlarında verdiği tarih eğitiminde de Türklerin tarihini esas almıştır²¹. Bu uygulamalar Türk soyunun milliyetçiliğinin esas alındığını göstermektedir. Atatürk'ün Cumhuriyetin onuncu yılında yaptığı bir konuşmada kullandığı ifadelerden, dış politikada da, Türk milletine dayanılması gerektiği anlaşılmaktadır:

“Bugün Sovyetler Birliği, dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bu günden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sınıksız tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir... Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazırlanmak lâzımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprüleri sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde

²¹ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz: (M. Tevfik Bey ve diğerleri, 1931: V, VI)

bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli...”
(Karakoç, 2004: 37)²².

Milliyetçiliğin, Türk milletine dayandırılmış olmasına ve buna yönelik uygulamalar yapılmasına rağmen, bunun bir ırkçılık olmadığını belirtme ihtiyacı hissedilmiştir. Milliyetçilik ilkesinin anayasaya girmesi ile ilgili görüş bildiren Şükrü Kaya, konu ile ilgili olarak: *“Bizim millîciliğimiz, medenî beşeriyet içinde onun esaslı bir unsuru olarak insanlığın ilâ ve tealisine (yükselme ve yücelmesine) ve bütün dünyayı mesud ve müreffeh yaşatmaya matuf (yönelik) bir millîciliktir”* (Eroğlu, 1992: 365). Aynı konuda Atatürk de şu ifadelerle yer vermektedir:

“Hiçbir millet ve memlekete karşı tecavüz fikri beslemeyiz. Fakat varlığımızı ve bağımsızlığımızı korumak için, bir de milletimizin iç rahatlığı ve gönül huzuru ile çalışarak, refahlı ve mutlu olmasını sağlamak için, her vakit memleket ve milletimizi korumağa gücü yeten bir orduya sahip olmak da ülkümüzdür” (Feyzioğlu, 1987: 93).

Türkleştirme ile ilgili dikkat çekici bir husus da, Avrupa'da Türk milliyetçiliği ile ilgili ilk araştırmaları yapanların Yahudi asıllı olmaları gibi (Lewis, 1996: 357 dp.56) Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan Türkleştirme politikasına, Türkiye'de yaşayan bir kısım Yahudilerin de destek vermesi ve hatta projeye doğrudan katılmasıdır.

²² Burada din bağından bahsedilmişse de, Atatürk: *“Din birliğinin de milletin oluşumunda etken olduğunu söyleyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun tersini görmekteyiz”* (Afetinan, Medeni, 2000: 31) ifadeleriyle, dinin birleştirici rolünü kabul etmemektedir.

Bunlardan biri olan Moiz Kohen, Tekin Alp mahlasıyla Türkleştirme adıyla bir kitap yazmış ve konu ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır²³.

Aslında Türkiye halkını Türkleştirmek ve bir millet meydana getirmek düşüncesi, devletin varlığını korumakla doğrudan alakalı olmuştur. Çünkü Batılılar, Anadolu topraklarının Türklerin vatanı olmadığı, Türklerin buraya sonradan geldikleri ve buradaki halkları “*sürgün*” ederek veya “*soykırım*”a tabi tutarak yok ettikleri ve böylece Anadolu’ya sahip oldukları iddiasında bulunuyorlar; Anadolu’yu işgal ederken, burayı asıl sahiplerine kazandıracaklarını söylüyorlardı. Bu iddialarla aynı zamanda Türklerin medeni olmadığı, “*barbar*” milletlerden olduğu propagandasını yapıyorlardı. Bu propagandalara karşı devlet, siyasî bir millet meydana getirmek için, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan bütün Müslüman halkı²⁴, Türk üst kimliği altında birleştirmek (Özcan, Milliyetçilik, 2005: 86; Uslu, 1998: 141, 142) ve böylece Anadolu’nun gerçek sahiplerinin Türkler olduğunu göstermek suretiyle, bu vatan üzerinde varlığını sürdürmek istiyordu.

²³ Bkz., (Alp, 2001: değişik yerler)

²⁴ Bu dönemde, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sırasında kendiliğinden ülkeyi terk edenlerin dışında, Lozan Antlaşmasından sonraki nüfus mübadelesi çerçevesinde, azınlıkların büyük bir bölümü ülkeyi terk ettiğinden, gayrimüslim nüfus oldukça azalmıştı. 1927 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, anadili olarak Türkçeyi belirtenlerin toplam nüfusa oranı % 86.42’dir. Anadili olarak Kürtçeyi belirtenlerin oranı % 8.69 olurken, % 0.70’lik bir grup anadili olarak Çerkezceyi belirtmişlerdir. Diğer anadillerin bütününün toplam nüfusa oranı ise % 4.19’da kalmıştır. (Bkz: Köse, 2010: 163)

Cumhuriyet Dönemi'nde, tek bir millet oluşturma yolunda yapılan uygulamalar ve bu milletin milliyetçiliğinin esas alınması bir takım tepkileri de beraberinde getirmiş ve tartışmalar günümüze kadar devam etmiştir.

Bazı siyasi yaklaşımlar, milliyetçiliği millet kelimesinin yerine kullanılmak üzere, sonradan üretilen ulus kelimesinden hareketle, ulusçuluk diye tanımlamış ve ulusu vatandaş/halk manasında kullanmıştır. Aslında bu yaklaşım milliyetçilikten ziyade halkçılık manasına uygun düşmektedir. Görüldüğü gibi kelimelere yüklenen manalar kavram kargaşasına sebep olmuş, evrensel değerlere ve Türkiye'nin tarihi ve sosyolojik gerçekliğine uygun ortak bir tanım ve buna uygun bir tavır geliştirilememiştir.

1950'de çok partili demokratik döneme geçişten sonra, her alanda yaşanan liberalleşme ile birlikte, milliyetçilik konusunda da tek parti dönemindeki uygulamalar sona ermiş olsa bile, devletin dayandığı temel ideolojik yapı korunmuş ve millet ve milliyetçilik konusundaki tartışmalar, devletin bütünlüğü ile de ilişkili olarak, günümüze kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde, millî devletin kurulmasından sonra, millî duyguyu geliştirecek ve kuvvetlendirecek işler de yapılmıştır. Bunların başında tarih ve dil çalışmaları gelmektedir.

6.1 Tarihin Millîleştirilmesi

Milliyetçi düşüncenin oluşmasında ve gelişmesinde tarih bilgisi ve buna dayalı oluşan bilinç önemlidir. Yukarıda Türk tarihi üzerinde yapılan çalışmaların, Türk

milliyetçiliği üzerinde etkili olduğunu belirtmiştik. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte tarih çalışmalarına daha da önem verilmiştir. Bunun çeşitli sebepleri vardır.

Osmanlı Devleti, dini değerlere dayalı bir düzen kurmuştu. Bu düzenin yıkılıp yerine laik cumhuriyetin kurulması ile birlikte, dinin yerini milliyet duygusu almıştır. Bu anlayışın tezahürü olarak, önceki dönemde Türk medeniyetinin İslâmlıkla özdeşleştirilmesine tepki gösterilmiş ve bir bütün olarak Türk tarihi üzerinde durulması gerektiğine karar verilmiştir²⁵. Bu duyguyu beslemek, yeni kurulan devletin ayakta durmasını ve gelişmesini sağlamak için, tarih çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Bununla birlikte Batının Türkiye ve Türkler üzerinde oluşturduğu baskılar da tarih üzerinde durmayı gerektirmiştir. Çünkü Batılılar, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sürecinde, Türkiye'yi parçalamak ve siyasi hedeflerine ulaşmak isterken, yukarıda ifade edildiği üzere, tarihte yaşandığı iddia edilen sürgün ve soykırım iddialarıyla Türklerin barbar oldukları propagandasını yapıyorlardı. (R. Turan, Kültür, 2002: 190).

Bu iddialar tarihte yaşandığı düşünülen bir takım olaylara dayandırıldığı için, bunların çürütülmesi de ancak tarih sayesinde olabilecekti. Bu düşüncelerle 15 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu. Daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alacak ve günümüze kadar devam edecek olan bu kurum, tarih araştırmaları yapacak ve

²⁵ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz: (M. Tevfik Bey ve diğerleri, 1931: V, VI)

yukarıdaki iddiaları çürütecekti. Bu amaçla yoğun bir çalışma başlatıldı. Bu çalışmalar sayesinde:

- 1- Millet ve milliyet bilincinin oluşması sağlanacak.
- 2- Anadolu'ya Türklerin sonradan gelmedikleri, eski çağlardan beri, buranın bir Türk vatanı olduğu vurgulanacak.
- 3- Türklerin, tarihin eski çağlarından beri, medeni bir millet olduğu ortaya konacaktır²⁶.

Bu düşüncelerde başlatılan tarih çalışmaları, özellikle iki alanda yoğunlaştı. Öncelikle Türkiye tarihi üzerinde çalışmalar yapan tarihçiler, Anadolu'da kurulan eski medeniyetlerin (Eti'lerin bile)²⁷ Türkler tarafından kurulduğunu, dolayısıyla Türklerin Anadolu'ya, -genellikle bilindiği gibi- 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra gelmediğini, önceki çağlarda da buralara gelerek medeniyetler kurduğunu, böylece Anadolu'nun kadim bir Türk yurdu olduğunu göstermeye çalıştılar²⁸. Ayrıca genel Türk tarihi üzerinde çalışmalar yaparak, özellikle İslâmlıktan önceki dönemi vurgulayıp, Türklerin eski çağlardan beri büyük medeniyetler (Sümer ve Mısır medeniyetleri gibi)²⁹ kurduğunu göstermeye çalıştılar.

²⁶ Daha fazla bilgi için bkz: (R. Turan, Kültür, 2002: 191 vd.)

²⁷ Etilerin Türklüğüne dair değerlendirmeler için bkz: (M. Tevfik Bey ve diğerleri, 1931: 127 vd.)

²⁸ "*Türkün en az yedi bin yıldan beri gelip yerleşerek kendine mukaddes yurt edindiği Anadolu'da yapılan taharriler...*" (M. Tevfik Bey ve diğerleri, 1931: 30).

²⁹ Mısır medeniyetinin Türkler tarafından kurulduğuna dair değerlendirme için bkz: (M. Tevfik Bey ve diğerleri, 1931: 30, 31); Sümerlerin Türklüğüne dair değerlendirmeler için bkz: (M. Tevfik Bey ve diğerleri, 1931: 30, 90, 98, 99)

6.2 Dilin Millileştirilmesi

Yukarıda dil üzerinde yapılan çalışmaların milliyetçilik üzerinde etkili olduğunu söylemiştik. Bu düşüncelerle 12 Temmuz 1932’de Türk Dilini Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Daha sonra Türk Dil Kurumu adını alacak ve günümüze kadar devam edecek olan bu kurum, Türk dili üzerinde çalışmalar yapacaktı.

Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu çalışmaların başında sadeleştirme-özleştirme çalışmaları gelmektedir. Dilin yabancı kelimelerin etkisinden kurtarılması, aydın dili ile halk dili arasındaki farkların giderilmesi³⁰ gibi amaçlarla başlatılan bu çalışmalarla, özellikle Türklerin İslâmlaşma sürecinde Türkçeye giren çok sayıdaki Arapça ve Farsça kökenli kelimenin Türkçeden atılması ve yerine yeni üretilen Türkçe kökenli kelimelerin kullanılması amaçlanmıştır.

Türkler, anavatanları Orta Asya’dan çıkıp Batıya doğru göç ederken, yer değiştirmekle birlikte din de değiştirmişlerdir. Her ikisi de toplumların kültürel hayatlarında önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Türklerin yaşam tarzı da bu etkiyi artırmıştır. Çünkü yazılı kültürün oluşması ve korunması yerleşik hayatta mümkün olabilmektedir. Hayat şartları ve iklim değişiklikleri gibi sebeplerle yer değiştirmek zorunda olan Türkler, yazılı kültürlerini oluşturmakta ve taşımakta zorlanmışlar ve karşılaştıkları baskın kültürlerin etkisi altında kalmışlardır. Anadolu’ya gelirken uğradıkları ve uzunca bir süre

³⁰ Özleştirme çalışmaları ile ulaşılmak istenen hedeflerle ilgili olarak bkz: (R. Turan, Kültür, 2002: 197)

kaldıkları İran'da kurdukları Selçuklu Devleti zamanında Arapça ve Farsça devlet dili, din, bilim ve edebiyat dili olarak kullanılmıştır (Korkmaz, 2015: 710, 711). Böyle olunca her iki dil de Türkçeyi yoğun olarak etkilemiş ve birçok kelime Türkçeye girmiştir. Bu dönemde Türkçe ise konuşma dili ve halk edebiyatı dili olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Bu durum Anadolu Selçuklu Devleti zamanında da devam etmiştir. Ancak Moğol istilası sırasında, Anadolu'daki Türk varlığının yok olma tehlikesinin ortaya çıkması, millî hassasiyetlerin doğmasına sebep olmuş ve bunun bir tezahürü olarak Osmanlı Devleti, resmî dili Türkçe yapmıştır. Ancak Farsçanın edebiyat alanında, Arapçanın da din ve bilim alanında kullanılmasına devam edilmiştir.

Türkçenin resmî dil olması, geleneksel Türk kültürünün korunması ve gelecek nesillere taşınması bakımından oldukça önemli olmuştur. Bununla birlikte ilk dönemlerde çok sayıda Arapça ve Farsça kelime ve hatta Türkçenin yapısına çok uygun olmayan terkip dediğimiz kelime grupları kullanılmıştır. Ancak zamanla bu kelimeler ya Türkçenin yapısına uygun hale getirilmiş veyahut kullanılması zor olan kelimelerin terk edilmesiyle dilde önemli ölçüde bir sadeleşme yaşanmıştır. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarından itibaren roman, hikâye ve tiyatro yazımının başlamasıyla birlikte, dilde halk diline yakınlaşmayı amaçlayan bir sadeleşme yaşanmıştır. Çünkü roman ve hikâyenin konusu halkın yaşadığı veya yaşayabileceği hadiseler olduğu gibi muhatabı yani okuyucuları da halk olacaktır. Böylece Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi yazarların yazdıkları eserler kolaylıkla anlaşılacak eserler olarak ortaya çıkmıştır

(Kaplan, 1982: 229). Bu durum Cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan inkılâplarda İslâmiyet'in Türkleri geri bıraktığı ön kabulünden hareketle, İslâmiyet'le alakalı bağlardan kurtulma düşüncesi etken olmuş ve bu anlayışla, İslâm medeniyetiyle alakalı olarak Türkçeye girmiş bulunan Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri Türkçeden atma düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Atatürk döneminde yapılan bu çalışmalar üç aşama geçirmiştir.

1- **1932-1934** yıllarında uygulanan aşırı özleştirmecilik ve tasfiye dönemi. Bu dönemde Türkçede bulunan Arapça ve Farsça kökenli kelimeler, hiçbir seçiciliğe tabi tutulmaksızın atılmaya çalışılmıştır. Çalışmalara bizzat öncülük yapan Atatürk, yaptığı konuşmalarda Arapça ve Farsça kökenli hiçbir kelime kullanmamaya özen göstermiş³¹ ve hatta Kemal ismi de bu dönemde Kamâl³² şeklinde kullanılmıştır. Bu oldukça zor, dilin tabii gelişimine de uygun olmayan bir süreçtir. Zira o kadar çok kelimenin kısa zamanda dilden atılması ve yenilerinin kullanılması mümkün değildir. Nitekim

³¹ Bilhassa İsveç Veliâhtını karşılarken yaptığı (bkz: Levend, 1972: 424, 425) ve 1 Kasım 1934'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarken yaptığı (bkz: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1945: 362-364) konuşmalar dikkat çekicidir.

³² Kamâl'in eski Türkçede ordu manasına geldiği kabul edilmiş (bkz: Ulus Gazetesi, 5 Şubat 1935: 3) ve kullanımı yaygınlaşmıştır. (Kullanım örnekleri için bkz: Yeni Tokat Dergisi, sayı: 41-42, 1935: 3, 6; sayı: 43, 1935: 13)

bunların zorlukları görülmüş ve uygulamadan vazgeçilmiştir.

- 2- **1934-1936** yıllarında uygulanan ılımlı özleştirmecilik dönemi. Bu dönemde kullanılması zor olan kelimelerin atılması, kolay olanlarının da sürdürülmesi politikası izlenmiştir.
- 3- **1936**'dan sonra uygulanan yaşayan Türkçeyi sürdürme dönemi. Dilde özleştirme çalışmaları sürerken ve bu konuda problemler yaşanmışken, Güneş Dil Teorisi ortaya atılmıştır. Bilimsel açıdan oldukça tartışmalı olan bu teoriye göre, dünyanın en eski dili Türkçedir ve bütün dünya dilleri Türkçeden türemiştir. Böyle olunca yabancı dilden Türkçeye girmiş olan kelimelerin aslının Türkçe olduğu, dolayısıyla atılmasına gerek olmadığı kabul edilmiştir (R. Turan, *Kültür*, 2002: 199-200). Böylece özleştirmeden vazgeçilmiş (Uslu, 1998: 148) ve yaşayan Türkçeyi sürdürme kararı alınmıştır ki, bu tavır bilime uygun bir tutumdur (Kaplan, 1982: 231). Yabancı dillerden Türkçeye girmiş kelimeler, asırlarca kullanıla kullanıla Türkçeleşmiştir ve kültürün bir parçası haline gelmiştir. Bunların dilden çıkarılması dile zarar verdiği gibi, milli kültüre de zarar verecektir.

Atatürk Dönemi'nde dil üzerinde yapılan çalışmalar böyle sonuçlanmışken; 1960'lı ve 70'li yıllarda adeta yeniden hortlatılmış ve tehlikeli bir sürece girmiştir. Türkiye'nin siyasî kutuplaşmalar yaşadığı bu dönemde, eski kelimeleri kullanmak muhafazakârlık-sağcılık, yeni kelimeleri kullanmak modernlik-solculuk olarak nitelendirilmiş ve bu kesimler ısrarla benimsedikleri kelimelerle konuşmayı tercih edince, dil birliğini tehdit edecek bir kültürel bölünme meydana gelmiştir (Banarlı,

1982: 279). Geleneksel kelimelerin terk edilmesi, eski kelimelerle yazılmış eserlerin anlaşılmasını zorlaştırdığından, büyük bir kültürel kopuş meydana getirmiş ve zaten üstün olmakla baskın olan Batı medeniyetinin, kültür emperyalizmine zemin hazırlamıştır³³. Eski kelimelerin terk edilmesi ve yerine yenilerinin konulamaması, aynı zamanda dilin ifade gücünün de kaybolması ve fakirleşmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır (Lewis, 1996: 429). Bugün Türk gençliği maalesef bırakın ilmî eserleri, Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan romanları bile anlamaktan aciz duruma gelmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Batı medeniyetinde meydana gelen gelişmelerin sonunda bu medeniyet dünyasının yaşadığı problemlerle ilgili olarak ortaya çıkan ve kendi değer yargılarından beslenen siyasal milliyetçilik fikri, bu medeniyetin üstünlüğü ve ulaşım ve iletişim imkânlarının da gelişmesiyle birlikte hızla dünyaya yayılmıştır. Kendi bölgelerinde bu düşüncenin ürettiği siyasal çatışmaları önlemek için birleştirici projeler üreten Batılı emperyalist devletler, dünya üzerinde kurdukları hâkimiyetlerini sürdürmek ve pekiştirmek için milliyetçilik fikrini yaymışlar ve bunun ortaya çıkardığı çatışma ortamından yararlanmaya çalışmışlardır.

Osmanlı toprakları, milliyetçi fikirlerin ortaya çıkmasını netice verecek sosyal ve siyasal değişimi

³³ Konu ile ilgili değerlendirmeler için bkz: (Kaplan, 1982: 237 vd; Banarlı, 1982: 299)

yaşamamış ve Batılılardan farklı bir medeniyet çevresinde bulunmuş olsa da, bir süre sonra, milliyetçilik fikri Osmanlı topraklarına da taşınmıştır. Önce gayrimüslim unsurlar daha sonra da Müslüman unsurlar, Batılı devletlerin propagandalarının da etkisiyle, milliyetçiliğe meyletmişler ve kendi devletlerini kurmak için harekete geçmişlerdir. Yüzyıllardır birçok milleti bir arada yöneten ve büyük devlet geleneğine sahip olan Türk milleti, milliyetçilik fikrinden etkilenmiş olsa da, öncelikle devletin bütünlüğünü korumaya yönelik bütüncül fikirler üretmeye çalışmıştır. Ancak milliyetçiliğin dayanılmaz kıskacına kapılmış milletlerin bu düşünceden vazgeçmemeleri ve Batılı emperyalist devletlerin, Osmanlı Devleti'ni parçalamak için, bu düşünceleri sonuna kadar desteklemeleri karşısında Osmanlılık, İslamcılık ve Turancılık düşüncelerini uygulamak mümkün olmamıştır. Hatta Türk milletinin vatanı Anadolu da, ırk temeline dayalı millet anlayışına dayandırılarak parçalanmak istenmiş ve bu amaçla işgal edilmiştir.

Batılıların dayattığı ırk temeline dayalı millet anlayışını kabul etmeyen Türkler, Anadolu'nun nüfus yapısının gerçekliğine ve mensup bulunduğu medeniyetin değerlerine bağlı kalarak din, vatan ve siyasal birlik esaslarına dayanarak, bir millet tanımı yapmış ve bu tanımın oluşturduğu birlik ruhuyla, Millî Mücadeleyi başarıyla tamamlamıştır. Ancak kısa bir süre sonra Cumhuriyet düzenine geçilmiş ve beraberinde gerçekleşen köklü değişimlerle, Batı medeniyetinin değerlerine dayalı yeni bir düzen kurulmuştur. Bu yeni düzenle birlikte din birliği gibi geleneksel değerler de ortadan kalkmış ve millet yeniden tanımlanmıştır. Bu noktada Türk

modernleşmesinin en önemli problemiyle karşı karşıya kalınmış, gelenekleri ve kültürüyle farklı bir medeniyet dünyasında yüzyıllardır bir arada yaşayan insanlar, Batının değerleriyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Ülkede birliği sağlamak için Türkiye'nin gerçekliğinden hareketle bütün vatandaşlar “din ve ırk farkı gözetilmeksizin” bir kabul edilmiş ancak tanımın sonunda bütün bunlara “Türk” denilmiştir. Burada kastedilen Türklüğün bir ırkı ifade etmediği, Türkiye’de yaşayan herkesi kapsadığı söylenebilir, uygulamada Türk ırkından ve kültüründen olmayanlarla anadili Türkçe olmayanlara farklı muameleler yapılmış, devletin dili Türk dili olmuş, tarih de Türklerin tarihi esas alınarak okutulmuş ve buna dayalı bir millî bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye topraklarının Türklerin vatanı olduğunu gösterebilmek amacıyla tarih çalışmalarına ağırlık verilmiş ve Etiler gibi eski Anadolu medeniyetlerinin Türkler tarafından kurulduğu kabul edilmiştir. Türklere yönelik barbar söylemlerine karşı ise Sümerler gibi eski medeniyetlerin Türkler tarafından kurulduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Seküler bir yaklaşımla İslâm medeniyeti döneminde bu medeniyetle alakalı olarak Türkçeye girmiş bulunan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin, millî olmadıkları gerekçesiyle, atılmasına karar verilmiştir. Bu düşüncenin uygulanması neticesinde, yüzyıllardır kullanılan kelimelerle şekillenmiş, millî kimliği oluşturan kültür ve tarihe ait eserler, yeni nesiller tarafından anlaşılabilir hale gelmiş ve Türk gençliği kültür emperyalizmine açık hale gelmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’nde milliyetçi düşünce dış politikaya da yansımış, Türkiye, yüzyıllardır önderlik ettiği İslâm ülkelerinin ortak çıkarlarına dayalı politika

belirlemekten vazgeçtiği gibi uzunca bir süre, bu ülkelerle tabii komşuluk ilişkilerinden bile uzak durmuştur.

Türkiye'de yaşayan herkesin Türkleşmesi yoluyla millî birliği sağlamak düşüncesi, farklı ırklardan ve kültürlerden gelenlerin tepkisine sebep olmuş ve bu durum günümüzde de devam eden problemlere kaynak oluşturmuştur. Bu da göstermektedir ki, Batının kendi ikliminde ortaya çıkan kavramlarla, yüzyıllardır farklı bir medeniyetin değerleri ile bir arada bulunan ve imparatorluk mirasçısı olan bir toplumun problemleri çözülemez. Türkiye'nin son yüz yılında nüfusun hızla arttığı, sanayileşmek ve diğer etkenlerle birlikte bu nüfusun büyük şehirlerde toplanmaya başladığı; bu gelişmelere paralel olarak toplumda seküler değerlerin ön plana çıktığı şartlarda, yüz yıl öncesinin değerleriyle yapılacak tanımlamanın toplum tarafından benimsenmesi de zor gözükmektedir. O halde bin yıldır Anadolu ve çevresinde yaşayan insanları bir arada tutan değerlerden beslenerek, modern toplumun ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak, yeni değerler üretmeli, bir toplumsal sözleşme ile Türkiye'de yaşayan herkesin kendisini içinde hissedeceği bir tavır geliştirilmelidir.

Kaynakça

1924 Anayasası, T. Düstur, Cilt: 26, s. 170, Resmî Gazete,
15/1/1945-5905, Kanun No: 4695, Kanun Tarihi:
10/1/1945,
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>.

Afetinan, A. (1971). *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*,
İstanbul: MEB yay.

- Afetinan, A. (2000). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Sadeleştirerek yayına hazırlayanlar: A. Sevim, A. Süslü, M. A. Tural, Ankara: AAM yay.
- Akçura, Y. (1991). *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: TTK yay.
- Alp, T. (2001). *Türkleştirme*, Günümüz yazı ve diline aktaran: Ö. Ozankaya, Ankara: KB yay.
- Armaoğlu, F. (1983). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1914-1980)*, Ankara: İş Ban. Yay.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, (1945). İstanbul: Türk İnkılâp Tarihi Ens. Yay.
- Aydın, M. A. (1994). "Osmanlıda Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA yay.
- Banarlı, N. S. (1982). *Türkçenin Sırları*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Baykal, B. S. (1992). Atatürk'ün Milliyetçiliği, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: AAM yay.
- Bulaç, A., (1980). *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*, İstanbul: Düşünce yay.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, VI, XVI.
- Demir, Ö.-Acar, M. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Vadi yay.
- Dieckhoff, A.- Jaffrelot, C. (2010). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek, Kuramlar ve Uygulamalar*, Çev: D. Çetinkasap, İstanbul: İletişim yay.
- Eren, H. vd. (1988). *Türkçe Sözlük*, I-II, Ankara: TDK yay.
- Eroğlu, H. (1992). Atatürk ve Milliyetçilik, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara: AAM yay.

- Feyzioğlu, T. (1987). *Atatürk ve Milliyetçilik*, Ankara: AAM yay.
- Gökalp, Z. (1979). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Kadro yay.
- Hanioğlu, M. Ş. (2012). Türkçülük, *DİA*, cilt: 41.
- Harrison, P. (1991). *3. Dünyanın Batılılaştırılması*, Türkçesi: C. Cerit, 2. Baskı, İstanbul: Pınar yay.
- İnalcık, H. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren yay.
- İskân Kanunu*, (1934). Kanun No: 2510, Kabul Tarihi:14.6.1934, Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 21.6.1934, sayı:2733. (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf).
- Kaplan, M. (1982). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh yay.
- Karakoç, E. (2004). *Atatürk'ün Dış Türkler Politikası*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yay.
- Kayalı, H. (2018). *Jön Türkler ve Araplar*, Çev: Türkan Yöney, İstanbul: İş Ban. yay.
- Korkmaz, Z. (2015). Oğuzcanın Orta Türkçe Dönemini Oluşturan Eski Anadolu Türkçesinin Tarihi, Sosyal ve Kültürel Gelişmelerden Kaynaklanan Dil Yapısı Üzerinde Genel Bir Değerlendirme, *Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Tufan Gündüz, Mikail Cengiz, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

(file:///C:/Users/Depo-Pc/Downloads/2149-Oghuzlar-Dilleri-Tarixleri-Kulturleri
5.Uluslararası_Türkiyat_Araştırmalarının_Simpozyomu_Bildirileri-2015-769s.pdf)

- Köse, M. (2010). *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
(<http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3497/385767%20TEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Üçüncü baskı, Ankara: TDK yay.
- Lewis, B. (1996). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: TTK yay.
- M. Tevfik Bey ve diğerleri, (1931), *Tarih I*, İstanbul: Maarif Vekâleti yay.
(<http://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=504506&materialType=KT&query=A.I%2F2451-1>).
- Nursi, B. S. (1990). *Divan-ı Harb-i Örfî*, İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (2007). *Hutbe-i Şamiye*, (İlk Dönem Eserleri içinde s. 525-614) İstanbul: Söz Basım yay.
- Nursi, B. S. (1991). *Mektubat*, İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1993). *Münazarat*, İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1992). *Emirdağ Lahikası-2*, İstanbul: Envar Neşriyat.
- Ögel, B. (1993). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*, İstanbul: MEB yay.
- Öğün, S. S. (2000). *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, İstanbul: Alfa yay.

- Özcan, A. (2005). Milliyetçilik, *DİA*, cilt: 30.
- Özcan, A. (2010). Şerif Hüseyin, *DİA*, cilt: 38.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, Ankara: Doğu Batı yay.
- Sarı, M. (2011), Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar (1923-1938), *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 7, Sayı 14 (Güz 2011).
- Sırma, İ. S. (1994). *II. Abdülhamid'in İslâm Birliği Siyaseti*, İstanbul: Beyan yay.
- Sırma, İ. S. (1984). *Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri*, İstanbul: Beyan yay.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik, Kuram, İdeoloji, Tarih, Çev: Ü. H. Yolsal*, Ankara: Atıf yay.
- Taneri, A. (1993). *Türk Devlet Geleneği*, İstanbul: MEB yay.
- Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I-IV, İstanbul: MEB yay.
- Toynbee, A. (1980). *Medeniyet Yargılanıyor*, Türkçesi: Ufuk Uyan, İstanbul: Yeryüzü yay.
- Turan, R. vd. (1994). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitabevi yay.
- Turan, R. (2002), "Kültür Alanındaki Gelişmeler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: AAM yay.
- Turan, Ş. (1999). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara: TTK yay.
- Türkdoğan, O. (1999). *Etnik Sosyoloji*, İstanbul: Timaş yay.
- Türkdoğan, O. (1999). *Kemalist Sistem*, İstanbul: Alfa yay.
- Türkdoğan, O. (1999). Türk Modernleşme Modeli, *Ülkü Ocağı Dergisi*, VI (59), Mayıs 1999.

Ulus Gazetesi, 05 Şubat 1935 Salı.

Uslu, C. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Türk Ulusçuluğunda Kültürel Ulusçuluğun Bir Unsuru Olarak “Tarih”in Rolü*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yeni Tokat Dergisi, (1935). Tokat Halkevi yayını, sayı: 41-42, 43.